

הדרוזים כמיעוט במדינת לאום דמוקרטית

ד"ר שמעון אביבי

שלושה דגמי דמוקרטיה מייצגים את מדינת הלאום הדמוקרטית: הדמוקרטיה הליברלית, הדמוקרטיה הקונסוציונלית והדמוקרטיה האתנית¹.

דמוקרטיה ליברלית מקובלת ושכיחה בעולם המערבי. היא מעניקה זכויות פרט שוות לכל, שוויון מוחלט בפני החוק והגנה טובה מפני אפליה. היא יוצרת תנאים לקיום תחרות חופשית בין כל האזרחים, לקידום על פי הכשרה וכישורים, ללא אפליה, ולעירוב ולמיזוג ביניהם ללא הגבלה. היא מטפחת את המשותף לכל קבוצות האוכלוסייה על ידי גיבוש של שפה אחת, תרבות אחת, מערכת סמלים אחת וזהות אחת לכל. אין היא מתערבת בעניינים אתניים, ומתייחסת למוצא העדתי או הלאומי כאל עניין פרטי בלבד, שאיננו נושא לחקיקה ולמדיניות. בדמוקרטיה ליברלית מופעלים לחצים כבדים לטמיעה, המובילים לשיעורי התבוללות גבוהים. צרפת היא מדינה אופיינית לדגם דמוקרטיה זה.

בדמוקרטיה קונסוציונלית המדינה מכירה רשמית בקבוצות האתניות השונות שבתוכה ומעניקה להן זכויות קיבוציות בנוסף לזכויות פרט. המערכת פועלת על פי העיקרון של שוויון, הסכמה ושותפות. לשם השגת מטרות אלה נקבעים הסדרים מוסדיים: ייצוג יחסי, שלטון קואליציוני, אוטונומיה, זכות וטו המיועדת למנוע החלטות הפוגעות באינטרסים החיוניים של המיעוט, ופוליטיקה של משא ומתן כדי להגיע לקונצנזוס, לפשרה או להחלטה לא להחליט. סידורים אלה מקנים למדינה אופי דו-לאומי או רב-לאומי חד-משמעי. שווייץ ובלגיה הן מדינות אופייניות לדגם זה.

דמוקרטיה אתנית היא משטר דמוקרטי שבו מוענקות זכויות לכל האזרחים, אך בה בעת ניתן מעמד מועדף לאומה האתנית, שהיא קבוצת הרוב. הדמוקרטיה האתנית מושתתת על שני עקרונות סותרים: דמוקרטיה לכל וכפיפות מובנית של המיעוט לרוב. ארגון המדינה על פי עקרונות מנוגדים אלה יוצר קונפליקטים ודילמות ללא פיתרון. המדינה שייכת לרוב, ולא לכלל אזרחיה, והרוב משתמש במדינה כאמצעי לקידום ענייניו ומטרותיו הלאומיות. המיעוט ניצב בפני בעיה קשה של אי-נאמנות בכוח למדינה, היות ואיננו יכול להגיע לשוויון מלא ולהזדהות מלאה עמה. עם זאת, המסגרת הדמוקרטית מאפשרת למיעוט לנהל מאבק נמרץ לשיפור מצבו, בלי לחשוש לדיכוי מצד השלטונות ומצד קבוצת הרוב. המדינה מטילה פיקוח והגבלות שונות על המיעוט כדי למנוע אי-סדר, אי-יציבות וחרתנות. כתוצאה מכך נשמר המצב הקיים, אך לאורך זמן חלה גם הטבה חלקית במעמד המיעוט. ישראל היא מדינה המייצגת דגם זה. בני האומה האתנית

¹ הסקירה התיאורטית המוצגת במאמר זה מבוססת על מחקרו של סמי סמוחה, 'ישראל כדמוקרטיה אתנית: מדינה יהודית דמוקרטית', בתוך **7 דרכים - אופציות תיאורטיות למעמד הערבים בישראל**, בעריכת שרה אוסצקי-לזר, אסעד גאנם ואילן פפה (גבעת חביבה: המכון לחקר השלום, 1999), עמ' 23-77.

בישראל הם היהודים, ואילו קבוצת המיעוט כוללת את הערבים המוסלמים, הערבים הנוצרים, הבדוים, הדרוזים, הצ'רקסים ועוד.

בכל דגמי הדמוקרטיה נוקטים פיקוח על יחידים המוגדרים כסיכון גבוה למשטר, לחוק ולסדר, אך רק בדמוקרטיה אתנית מוטל הפיקוח על קבוצות שלמות, ולא רק על בודדים בקרבן. אזרח שאינו שייך לאומה האתנית השלטת יסבול יותר ממעקב ומהטרדות של כוחות הביטחון מאשר מי ששייך אליה.

דגמי משנה של דמוקרטיה אתנית

ניתן להבחין בין שלושה דגמי משנה של דמוקרטיה אתנית על פי מיקומם על הרצף

שבין דמוקרטיה קונסוציונלית לבין משטר שאינו דמוקרטי:

1. דמוקרטיה אתנית סטנדרטית. זהו דגם המשנה שתואר לעיל. הוא נמצא בין הדמוקרטיה הקונסוציונלית למשטר שאינו דמוקרטי.
2. דמוקרטיה אתנית מוקשחת. דגם משנה זה מתקרב למשטר לא דמוקרטי שבו הזכויות האישיות והקיבוציות המוענקות לאלה שאינם שייכים לאומה האתנית מצומצמות ביותר, החופש שניתן להם לנהל מאבק פרלמנטרי וחוק-פרלמנטרי מוגבל מאד, איומם על המערכת נתפס כרציני וכמידי, ופיקוח השלטונות עליהם הוא סוחף וחמור. זכויות האזרח של מי שאינם שייך לאומה האתנית מצומצמות ביותר, אך אין הן נשללות לחלוטין כמו במשטר שאינו דמוקרטי.
3. דמוקרטיה אתנית משופרת. דגם משנה זה מתקרב לכיוון דמוקרטיה קונסוציונלית. האזרחות המשותפת והשוויונית מתחזקת, המיעוט שאינו שייך לאומה האתנית זוכה לזכויות פרט וקולקטיב נרחבות הכוללות גם אוטונומיה מוסדית וייצוג מסוים בשלטון. המחאה והמאבק לשוויון נמרצים ומתקבלים במידה מסוימת של הבנה ורצון טוב, תוך נכונות להידברות ולהתמקחות באשר לווייתורים משמעותיים. האיום מצד המיעוט נתפס כפוטנציאלי ולא מידי, ולכן הפיקוח עליו אינו גורף, אלא סלקטיבי. האזרחות של אלה שאינם שייכים לאומה האתנית ממשית, אך אינה מקנה שוויון מלא של זכויות אישיות וקבוצתיות. כל אלה הם רק סממנים, אך לא מנגנונים של ממש, של דמוקרטיה קונסוציונלית. במילים אחרות, בדמוקרטיה אתנית משופרת אין עדיין שותפות מלאה בשלטון, אין חלוקה פרופורציונלית של המשאבים כשיטה, אין אוטונומיה מלאה, אין משא ומתן ופשרה כרציונל של המשטר ואין זכות וטו למיעוט.

מעמד הדרוזים בישראל לפי מודל הדמוקרטיה האתנית

הציונות תבעה זכות בלעדית על הארץ בתור המולדת היחידה של האומה האתנית היהודית. בכך היא שללה מהערבים זכויות לאומיות על הארץ, אך הכירה בזכותם לחיות בה כיחידים.

התבטאויות והתנהגויות של דרוזים באשר להכרתם בזכויות של היהודים על ארץ-ישראל נשמעו והתרחשו החל משנות העשרים של המאה העשרים: במהלך העשור השני של אותה מאה נקטו הדרוזים בארץ-ישראל בעמדה ניטרלית כלפי המפעל הציוני.

בשנת 1930 הואשמו תושבי מע'אר ברצח שוטר ערבי ליד כפרם. המשטרה עצרה לחקירה גברים דרוזים ועינתה אותם. המוח'תאר מחמד אל-חסיין ושני בניו, נמר ווחש, הובלו לתחנת המשטרה במירון. לאחר עינויים הודה וחש ברצח שלא עשה, ונלקח לצפת כדי לעמוד לדין. המוח'תאר פנה אז לידידו, יוסף נחמני, מן הפעילים הציונים בטבריה, ויחד עם שיח' סלמאן טריף מג'וליס נסעו לירושלים, שם נפגשו עם יצחק בן-צבי וביקשו את סיועו לשחרור העציר. בן-צבי אכן פעל למענם, וחש שוחרר והושב לביתו. בעקבות מקרה זה עלתה קרנם של היהודים בקרב הדרוזים ומחמד אל-חסיין הכריז על עצמו 'ציוני'.

בתקופת המרד הערבי (1936-1939) שמרו מרבית הדרוזים בגליל על עמדה ניטרלית ולא הצטרפו לשום צד. לקראת סוף המרד היו כמעט כל הדרוזים בגליל בצד היהודי, אך הם לא לקחו חלק בלחימה עצמה. השיח'ים הדרוזים סעיד מעדי, סלמאן צאלח ח'יר ואמין טריף שיגרו מכתב למושל הבריטי בגליל בו הדגישו היותם לויאלים לבריטים, אך ציינו כי הם רואים את היהודים כמי שיש להם זכות לחיות בארץ-ישראל.

במלחמת העצמאות ניכרה מצד הדרוזים מגמה ברורה של שיתוף פעולה בכל התחומים עם מדינת ישראל. חלקים מן העדה הדרוזית קשרו את גורלם בגורל המדינה. בשנים שלאחר קום המדינה ביטאו מנהיגים דרוזים את נאמנותם לישראל ואת נכונותם להקריב את חייהם למענה. גילויי הזדהות ונאמנות של הדרוזים עם המדינה היו גם ערב מבצע קדש וטרומ מלחמת ששת הימים.

הכרתם של דרוזים בזכויות עם ישראל על ארץ-ישראל באה לידי ביטוי מוחשי באידאולוגיה של החוג הדרוזי הציוני. חוג זה הוקם בשנת 1974 ביוזמת צעירים דרוזים, קציני צה"ל משוחררים, ובראשם יוסף נצר א-דין מדאלית אל-כרמל, במטרה להעמיק את הנאמנות וההזדהות עם המדינה בקרב הדור הצעיר הדרוזי אחרי שחרורו מהשירות הצבאי. עם הקמת החוג גובשה האידאולוגיה שלו: "החוג מאמין בזכותו ההיסטורית, הדתית והמוסרית של עם ישראל על ארץ-ישראל, ומתוך זה מחייב את חוק השבות ורואה בארץ-ישראל כבית לאומי לבני העם היהודי באשר הם". החוג הדרוזי הציוני השתלב במועצה הציונית בישראל ובמסגרתה אף הוכלל נציג דרוזי במשלחת הישראלית לקונגרס הציוני הכ"ט (פברואר 1978). במשך השנים יצאו נציגים דרוזים בשליחויות הסברה לעולם

היהודי, מטעם ההסתדרות הציונית ומשרד החוץ, כדי לעודד עלייה לארץ וכדי לסכל מוסכמות על "גזענות ישראלית" שהאו"ם חיזק אותן בהחלטותיו. אל החוג הדרוזי הציוני הצטרפו כ-3,000 צעירים דרוזים והוא הקים סניפים בכפרים הדרוזים. השם שהוענק לארגון עורר תמיהה ומחלוקת בעדה והיווה מחסום בפני הצטרפותם של דרוזים רבים יותר. המדינה ראתה בהקמת החוג הדרוזי הציוני מימוש של מדיניותה שדגלה בקירוב הדרוזים למדינה, בנייתם מהזהות הלאומית הערבית ובהקניית תודעה עדתית ייחודית לדרוזים בישראל בנפרד מן המוסלמים.

הכרה זו של דרוזים בזכותו הבלעדית של העם היהודי על ארץ-ישראל מקרבת את העדה אל האומה האתנית היהודית ומצמצמת את הלגיטימציה לאי-שוויון במעמדה. מערכת יחסים זו, בין האומה האתנית למיעוט הלאומי הדרוזי שבתוכה, הינה דגם של דמוקרטיה אתנית משופרת.

הפרדה בין שייכות לאומה האתנית היהודית לבין האזרחות

הציונות והמדינה היהודית אינן מעוניינות ליצור עם ישראלי חדש המורכב מכלל האזרחים תושבי המדינה. יצירת עם כזה תבטל את האומה האתנית היהודית בישראל ותמזג את הלאומיות עם האזרחות. כדי לסכל התפתחות כזו משתדלת המדינה למנוע התבוללות של בני מיעוטים ביהודים. מתן הסמכות לסדר נישואין וגירושין לבתי הדין הרבניים (ליהודים), בתי דין מד'הב (לדרוזים) ובתי דין שרעיים (למוסלמים) נועד לשמור על הקיום הנפרד של האומה האתנית היהודית. הדת היהודית והדת הדרוזית אוסרות על נישואין של בני עדתן עם בני דתות אחרות. עף על פי כן מספר הדרוזים שהמירו את דתם או שהקימו מסגרת משפחתית עם בני זוג שאינם דרוזים גדול כמעט פי עשרה ממספרם היחסי של יהודים שנקטו בגישה דומה.

המדינה היהודית-ציונית רואה בשייכות לאומה האתנית היהודית זהות יותר מרכזית מאשר האזרחות הישראלית. היא מגדירה את תפקידה קודם כל כדאגה ליהודים, בלי שים לב לאזרחותם, ולא כמתן שירות לאזרחים ללא קשר ללאום שאליו הם משתייכים. יחד עם זאת, המדינה לא התעלמה ממצוקותיהם של דרוזים מעבר לגבול. היא נענתה, בשנת 1954, לפניות מנהיגי העדה, שביקשו את סיועה להפסקת נגישותיו של שישכלי בדרוזים שבחוראן. כמו כן גינתה את סוריה על רדיפות הדרוזים שם בשנת 1956 ודאגה לכך שדרוזים ברמת הגולן, שברחו מכפריהם במלחמת ששת הימים, יורשו לשוב למקומותיהם. המדינה פעלה בדרכים שונות על מנת לאפשר לאנשי דת דרוזים מסוריה ומלבנון להיכנס ארצה להגיגות אל-נבי שעייב, אך הדבר לא צלח בשל התנגדות ממשלותיהם.

בדמוקרטיה אתנית המדינה משרתת בעיקר את בני האומה האתנית ופחות את כלל האזרחים. מדינת ישראל העדיפה את העדה הדרוזית על פני מיעוטים אחרים ושירתה את בניה יותר מאשר את הערבים. הרצון לקרב את הדרוזים למדינה, להפרידם מן המוסלמים

ולנתקם מהזהות הלאומית הערבית הביא לחיזוק האזרחות המשותפת והשוויונית של הדרוזים בישראל.

ישראל נשלטת על ידי האומה האתנית היהודית

מדינת ישראל נחשבת כמולדת העם היהודי והמקום שבו זכות היהודים להגדרה עצמית מגיעה למימושה המלא. המדינה היא מכשיר העומד לרשות האומה האתנית היהודית לשם הגשמת מטרותיה הלאומיות. כל מוסדות המדינה אמורים להיות מעוצבים ברוח יהודית ולענות על צורכי היהודים. האופי היהודי של המדינה מעוגן היטב גם בשליטתה של השפה העברית ובנחיתותה (בפועל) של השפה הערבית, בסמלים הרשמיים היהודיים (הדגל, ההמנון, סמל המדינה), בחגים, בימי המנוחה הממלכתיים ובימי הזיכרון, באנדרטאות, בגיבורים ובשמות העבריים של היישובים, הרחובות והמוסדות. כיוון שהמדינה שייכת ליהודים, רק הם קובעים את מטרותיה, כפי שעוצבו על ידי התנועה הציונית. הערבים מנועים, בדרך-כלל, מלתרום למטרות יהודיות-ציוניות וגם מנועים מלשנותן. הדרוזים, לעומתם, לוקחים חלק פעיל ושוויוני במשימות הביטחון הלאומי. שירותם בצה"ל מאפשר להם להשתתף במשימות ממלכתיות בעיקר בתחום הביטחון, אך גם בתחומים אחרים, כמו פריצת הדרך לכפר ג'ת, תרומות לקרן המגן, מגבית לטובת ישראל בקרב הדרוזים בארצות-הברית (1954), השתלבות במשרד החוץ וייצוג המדינה בחו"ל ועוד. השתתפותם זו מקנה להם תגמולים בעבור הצטיינותם בשירות הכלל - שוויון מלא בצה"ל בכל התחומים (קידום, שיבוץ, תנאי שירות), שיכון לחיילים משוחררים ועוד. בשל הרצון לקרב את הדרוזים למדינה ולהקנות להם תודעה עדתית מאפשרת להם המדינה להניף את דגל חמשת הצבעים הדרוזי ואף הכירה בדגל זה, בליווי מגן-דוד, כדגל היחידה הדרוזית בצה"ל; חג הקורבן וחג הנביא שעייב הוכרו על ידי המדינה כימי חג דרוזיים רשמיים; מדינת-ישראל הנפיקה שני בולים לכבוד אתר הנביא שעייב (בשנים 1960 ו-1972, בול לכבוד אתר הנביא סבלאן (בשנת 1986) ובול עם דיוקנו של שיח' אמין טריף (בשנת 2003), במלאת עשר שנים למותו; בכפרים דרוזיים הוקמו על ידי המדינה בתי קברות צבאיים דרוזיים; יום הזיכרון הממלכתי לחללי צה"ל הינו יום זיכרון המכובד על ידי בני העדה; בית 'יד לבנים הדרוזים' הוקם בדאלית אל-כרמל וזוכה לתקציב וטיפול ממלכתי; אנדרטה לזכרו של אל"מ נביה מרעי הדרוזי, שנהרג ברצועת עזה, הוקמה על ידי המדינה על גבעה המשקיפה אל חבל ארץ זה.

לצורך קידום המטרה הלאומית של ייחוד הגליל לא היססה המדינה מהפקעת קרקעות של דרוזים. יחד עם זאת השתדלה להגיע לפתרון סכסוכי הקרקעות עמם בדרך של פשרה ולא בעימות משפטי. כן הקצתה הממשלה אדמות מדינה לצורך שיקום חיילים דרוזים משוחררים ואף אישרה הקמת ישוב דרוזי חדש על אדמות מדינה (עניין שבסופו של דבר לא יצא לפועל).

האומה היהודית מגויסת לימין ישראל

ישראל היא חברה אידאולוגית המגייסת את היהודים לבניית מדינה יהודית-ציונית. היא פונה לכל היהודים, אזרחים ולא אזרחים, להשתתף בביצוע פרויקט ציוני זה על ידי הקרבת עצמם למען ביטחונה, עלייה אליה, ישיבת קבע בה, תרומת כספים, התנדבות להתיישבות, קליטת עלייה, אימוץ העברית כשפה עיקרית, רכישת תרבות וזהות יהודית ועוד. גיוס האומה היהודית יוצר אצל הערבים ניכור והתנגדות.

שונה הוא הדבר אצל הדרוזים. במקביל לטיפוח הזהות היהודית האתנית השקיעה המדינה רבות בטיפוח הזהות הלאומית הדרוזית. המדינה הכירה בעדה הדרוזית כעדה דתית עצמאית (הכרה שלא ניתנה לעדה בתקופת המנדט הבריטי והשלטון העות'מאני); הקימה מערכת בתי דין דתיים דרוזיים; מיסדה את המועצה הדתית הדרוזית; החילה על הדרוזים את חוק גיוס החובה לצה"ל; החליפה את הרישום בפריטים 'דת' ו'לאום' במרשם התושבים ובתעודות הזהוי מ'ערבי' ל'דרוזי'; הקימה מערכת חינוך נפרדת לדרוזים; פעלה להקניית תודעה עדתית לדרוזים על ידי הכללת לימודי מורשת דרוזית בבתי-הספר הדרוזיים; עודדה את העלייה לרגל למקאם אל-נבי שעייב; ארגנה את הצופים הדרוזיים במסגרת עצמאית, מחוץ למסגרת צופי בתי הספר הערביים הממשלתיים; יזמה הוצאת כתב עת לעדה הדרוזית; הוציאה את הטיפול בדרוזים במשרדי הממשלה מהמחלקות המיוחדות המטפלות בערבים; וכך קידמה הממשלה את מדיניותה להרחיב את הקווים המפרידים בין הדרוזים לבין מיעוטים אחרים, להבדיל אותם מן המוסלמים, ולראות בהם יחידה לאומית מגובשת בעלת הכרה עצמית המבדילה אותם מאלה המשייכים עצמם לאומה הערבית.

למיעוטים זכויות אישיות וקיבוציות לא מלאות

בעיקרון, המדינה מכירה בבני המיעוטים כאזרחים, אך היות ואינם שייכים לאומה האתנית היהודית לא ניתנות להם זכויות מלאות. בני המיעוטים בישראל נהנים מכל סוגי הזכויות האישיות: זכויות אדם (כגון כבוד וביטחון פיזי), זכויות חברתיות (כמו בריאות, חינוך, עבודה ושיכון), זכויות אזרח (דוגמת חופש תנועה, התאגדות, דיבור וחופש פולחן), זכויות פוליטיות (מחאה, בחירה והיבחרות). כמו כן הם מוכרים כמיעוטים ומוענקות להם כל הזכויות הקיבוציות החיוניות לשמירה על קיום נפרד: שימוש חופשי בשפתם, מערכת חינוך נפרדת בשפתם, תקשורת בשפתם (רדיו, טלביזיה, עיתונות), מוסדות תרבות בשפתם (אמנות, ספרות, תאטרון) ומוסדות דת ובתי-דין דתיים נפרדים. הסדרים מוסדיים אלה ממומנים חלקית או באופן מלא על ידי המדינה. עם זאת, כל הזכויות הללו אינן מלאות ואינן מוגנות כמו הזכויות הניתנות ליהודים. לדוגמה: למרות שקיים שוויון בחוק בזכות הקניין, זכותם של בני המיעוטים, ובכללם הדרוזים, פגיעה. המדינה הפקיעה מהם אדמות רבות, חלקן ללא הצדקה עניינית. יחד עם זאת המדינה הקדישה תשומת לב מיוחדת לפתרון

בעיותיה של העדה הדרוזית בנושא הקרקעות, והחליטה על מתן העדפה בטיפול לעדה זו, על פני הטיפול באותן בעיות במגזר הערבי. ועדת הביצוע לעניין הסדר הקרקעות הוסמכה להגיע להסדר בעלויות בדרך של פשרה עם התובעים הדרוזיים, ולהעדיף דרך זו על פני עימות הכרוך בפנייה לערכאות; שיעורי הפיצויים הכספיים שהוצעו לתובעים עלו במאות אחוזים על שיעורי הפיצויים שבית-משפט רשאי היה להציע. כתוצאה מהסכמי הפשרה, אליהם הגיעו המדינה והתושבים הדרוזים, התרחבה הבעלות הפרטית על אדמות בכפריהם בהשוואה לתקופת המנדט הבריטי. הגידול בשטחי הקרקע שנמצאים בבעלות פרטית נבע, למעשה, מהתפשטות החזקה ומתפיסת אדמות מדינה.

סיווג היישובים בארץ לאזורים על פי דרגת זכאותם לסובסידיות למשקיעים ולהקלות מס לתושבים מפלה לרעה יישובים של בני המיעוטים. בשנת 1994 החליטה הממשלה להפלות לטובה את יישובי הדרוזים והצ'רקסים בעניין זה ולהשוותם עם יישובי הפיתוח היהודיים הסמוכים להם.

משרד הפנים מתקצב את הרשויות המקומיות הערביות בסכומים הנמוכים בהרבה בהשוואה לרשויות המקומיות היהודיות. גם בעניין זה החליטה הממשלה, באותה שנה, להפלות לטובה את יישובי הדרוזים והצ'רקסים ולהשוות את מסגרת התקציב שלהם לזו של יישובי הפיתוח היהודיים הסמוכים.

הממשלה מימשה את החלטותיה בתכנית רב-שנתית לפיתוח היישובים הדרוזים והצ'רקסים (1995-1999) לה הוקצה סכום של 1,190 מיליון ₪ (מתוכם 1,070 מיליון ₪ מתקציב המדינה).

השימוש במעמד של יוצא צבא כאמת מידה להענקת הטבות שונות למשפחות חיילים משוחררים הפלה את הערבים שרובם המכריע אינו משרת בצה"ל, אך כלל את הדרוזים המחויבים בשירות זה.

גם שוק העבודה מתפקד באופן המפלה את האזרחים הערבים. מפעלים רבים הקשורים למערכת הביטחון, או המוגדרים כמפעלים רגישים מבחינה ביטחונית (כמו בתי הזיקוק, נמל חיפה, צי הסוחר), אינם מעסיקים ערבים. כך גם נוהגים משרדי ממשלה המוגדרים כרגישים מבחינה ביטחונית (משרד הביטחון, משרד החוץ). בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, לא התקבלו דרוזים לעבודה במפעלים ובמוסדות כאלה, אך אט-אט השתנתה המדיניות כלפיהם. בתחילה הורשו חיילים דרוזיים משוחררים לעבוד באזורי ביטחון ואחר כך הורשו לעבוד במפעלים רגישים מבחינה ביטחונית. שירות הביטחון הכללי, שהתנגד בשעתו לצירוף דרוזים כאנשי סגל מן המניין במשרד-החוץ שינה את מדיניותו, והחל משנות ה-90 של המאה העשרים נקלטים דרוזים לתפקידים שונים במשרד החוץ כעובדים מן המניין, כולל תפקידי קונסול ושגריר בחו"ל.

מאבק פרלמנטרי וחוקי-פרלמנטרי

זכות המיעוטים לייצוג, למחאה ולמאבק, על כל צורותיהם החוקיות, מכובדת היטב על ידי המדינה והיא גם ממומשת בפועל. הקלפי הוא האמצעי העיקרי להשמעת זכות הצעקה בחברה דמוקרטית, והמיעוטים בישראל מממשים זכות זו באופן מרבי, כפי שמעידים שיעורי ההצבעה הגבוהים שלהם, המשקפים את מעורבותם הגדולה בפוליטיקה ואת אמונתם שהם יכולים לקדם את האינטרסים שלהם באמצעים פרלמנטריים.

חברי הכנסת הדרוזים ניצלו את במת הכנסת כדי להעלות על סדר היום הציבורי בישראל את שאלת מצוקתם של אחיהם בהר הדרוזים בסוריה שסבלו ממשטרו של שישכלי (1954), וסוגיות שונות הנוגעות לקשיי העדה בישראל (הפקעת קרקעות ונושאים אחרים). עד שנות ה-70 של המאה העשרים, חברי הכנסת הדרוזים נבחרו ברשימות ערביות הקשורות עם מפא"י, המפלגה הגדולה בישראל באותה עת, שבעיניהם היא והמדינה נתפסו כשמות נרדפים. אולם מצב זה השתנה כאשר החלו דרוזים להצטרף למפלגות אחרות, מן הימין ומן השמאל. השתלבותם של צעירים דרוזים במפלגות הפוליטיות השונות הביאה לכך, שהעדה זכתה לייצוג גדול יותר מחלקה היחסי באוכלוסייה. חברי הכנסת הדרוזים מהמפלגות השונות משתפים פעולה למען האינטרסים של עדתם, וזוכים להישגים עבור בני עדתם.

המיעוטים בישראל, והדרוזים ביניהם, מרבים להשתמש גם בפוליטיקה חוקי-פרלמנטרית, ובאופן מיוחד בהפגנות, בשביתות חלקיות ובשביתות כלליות. הממסד מאפשר להם לנהל מאבק חופשי ואינו אוסר עליהם לפעול בדרכים אלה. מאבקהם של הדרוזים בעניין סכסוך הקרקעות, שמורת הטבע הר מירון, והשוואת תקציבי הפיתוח בכפרים הדרוזיים לאלה של היהודים היו אכן נמרצים, התקבלו במידת מה של הבנה על ידי הציבור היהודי, והמשלה גילתה נכונות להידברות עמם כדי להגיע לפתרונות מוסכמים. אולם במסגרת פעולות המחאה חרגו הדרוזים לעתים מהכללים המותרים בדמוקרטיה ופעלו בדרך ההתנגדות האלימה, ואז נתקלו בתגובתה התקיפה של המשטרה.

בשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה ניסה הממשל למנוע התארגנויות בתוך העדה הדרוזית, כדי לשמור על שליטתם של מנגנוני הממשלה על התהליכים המתרחשים בעדה ולמנוע היווצרות מסגרות שתפגענה במעמדם ובסמכותם של הנמנים על הנכבדים המקורבים לשלטון, וכן בחברי ההנהגה הרוחנית ובאנשי הדת. כך נמנעה הממשלה מהקמת מועצה אזורית לכפרי הדרוזים ולא אישרה הקמת מרכז קהילתי לשלטון המקומי במרכז האוכלוסייה הדרוזית. על רקע זה הכשילה הממשלה גם הקמת ארגונים פוליטיים של צעירים דרוזים, שרצו להתארגן כאופוזיציה למנהיגות המסורתית בעדה, ופוררה ועדי פעולה דרוזים שקמו בעת סכסוך הקרקעות.

המיעוטים נתפסים כאיום ונתונים תחת פיקוח

המיעוט הערבי נתפס כמהווה סכנה ביטחונית ודמוגרפית בהיותו חלק מהעם הפלסטיני ומהאומה הערבית, שאיתם נמצאת ישראל במלחמה קיומית. הערבים מהווים כ-18% מהאוכלוסייה; הריבוי הטבעי בקרבם גדול מזה של היהודים; באזורים מסוימים הם מהווים רוב מוחלט. היהודים חוששים שריכוזם הטריטוריאלי של הערבים בגליל עלול לדחוף אותם לדרוש אוטונומיה טריטוריאלית.

הדרוזים אינם נחשבים כסכנה ביטחונית. הם מהווים רק 1.7% מאוכלוסיית המדינה ומעולם לא היוו סכנה דמוגרפית. הם אינם חלק מהעם הפלסטיני ונתפסים על ידי המדינה כבעלי לאום נפרד, שאינו חלק מן האומה הערבית; לכן אינם עלולים לשתף פעולה עם אויבי המדינה. לדרוזים אין שאיפות לעצמאות לאומית. הם נתפסים כנאמנים למדינה ואינם מהווים איום על ביטחונה.

החל משנות ה-60 של המאה העשרים, כאשר התבררה נאמנותם של הדרוזים למדינה, הופסק הפיקוח על העדה והוגבל לפיקוח על יחידים, שנחשבו לסיכון ביטחוני, כפי שנהוג לגבי מקרים דומים בציבור היהודי. עם זאת נקטה הממשלה, במשך שנים רבות, במדיניות של שכר ועונש כלפי הדרוזים. היא העניקה טובות הנאה פרטיות למנהיגים שתמכו בה ושיתפו פעולה עמה ("הכוחות החיוביים") ומנעה זאת מ"הכוחות השליליים". הממשלה טיפחה מנהיגים בדרגים שונים גם על ידי הכוונת טובות הנאה באמצעותם. בשיטה זו טופחו חברי כנסת, ראשי מועצות מקומיות, מנהיגים דתיים ונכבדים דרוזים. המדינה נמנעה, עם זאת, ממינויים של שרים דרוזים והסתפקה בהענקת תפקידי סגן שר לאנשי עדה זו. רק בשנת 2001 מונה לראשונה שר דרוזי בממשלה, צאלח טריף, כשר בלי תיק הממונה על ענייני המיעוטים בארץ.

סיכום

מדינת ישראל היא מודל מובהק של דמוקרטיה אתנית, שבה המיעוט זוכה לכל הזכויות האזרחיות והפוליטיות וגם לזכויות קיבוציות מסוימות, המאפשרות לו לשמור על תרבותו ועל זהותו ולנהל מאבק נמרץ לשיפור מעמדו, אך הרוב שולט במדינה, בתרבות, בסמלים ובמשאבים של החברה.

מבחינת היהודים, דמוקרטיה אתנית היא פשרה בין האידאל לבנות חברה יהודית נפרדת בלי בני מיעוטים, לבין המציאות של קיומם.

מבחינת הערבים, עצם ההשלמה עם קיומה של מדינת ישראל הוא פשרה היסטורית. ישראל כמדינה נכפתה עליהם ולא נותר להם אלא להשלים עם מעמדם בה כמיעוט.

מבחינת הדרוזים מודל הדמוקרטיה האתנית עונה על שאיפותיהם, וכל מאפייניו ישימים לגביהם. מעולם לא היו להם שאיפות לעצמאות לאומית במולדת היהודים, ובחלוף השנים הולכת ומתחזקת אצלם ההכרה בזכותו של העם היהודי על ארץ-ישראל. הנושא היחיד שהיה מקור

לעימות ולהתנגשות אינטרסים בין המדינה לדרוזים היה עניין הבעלות על הקרקע. הפקעת אדמות של דרוזים הפכה לעימות מתמשך עם המדינה. האחרונה העדיפה לפתור את הסכסוך בדרך של משא ומתן ופשרה עם התובעים הדרוזים ומתן פיצויים גבוהים. מניתוח מצבם של הדרוזים בישראל, כמיעוט במדינת לאום דמוקרטית, עולות שתי מסקנות חשובות: האחת - בהחלט יתכן שוויון מלא למיעוט לא יהודי במדינת היהודים (אף כי שוויון זה טרם הושג); והשנייה - בהחלט תיתכן נאמנות מלאה של מיעוט לא יהודי למדינת ישראל.

.....

פורסם לראשונה בתוך אלי אברהמי ואלי צור (עורכים), **מפנה** - במה לענייני חברה, דצמ' 2005, עמ'